

„Capcanele“ limbii române

ALEXANDRU GRAUR (1900–1988) a fost unul dintre marii învățați ai științei limbii din secolul al XX-lea, figură de prestigiu a lingvisticii românești. Studiile liceale la Gimnaziul „Alexandru cel Bun” din Iași și Liceul „Matei Basarab” din București. În clasa a IV-a, se retrage din școală, pregătind, din 1915, restul studiilor în particular (perioadă în care își câștigă existența prin lecții date elevilor mai mici și prin alte ocupații temporare). După absolvirea liceului, în 1919, se înscrie la Facultatea de Litere și Filosofie din București, urmând cursurile Secției de filologie clasică și de limba română. În 1922, devine licențiat în filologie clasică. În anul școlar 1923/1924, e profesor suplinitor de istorie la Liceul „Spiru Haret” din București. Examenul de capacitate l-a susținut în 1924, clasându-se primul pe țară atât la latină, cât și la istorie. E numit profesor titular la Liceul „Unirea” din Focșani. Între 1924 și 1929, cu o bursă a Ministerului Instrucțiunii Publice, își perfecționează studiile în Franța. În 1928, obține diploma la École Pratique des Hautes Études, precum și doctoratul la Sorbona, cu cea mai înaltă mențiune (*Très honorable*). Revenit la București în 1929, este numit profesor titular de limba latină la Liceul „Gh. Șincai”, iar din 1932 la Liceul „Gh. Lazăr”. În 1940, a fost înălțat din învățământul de stat pe baza legilor rasiale. A înființat, împreună cu alți colegi aflați în aceeași situație, Liceul Teoretic Evreiesc, al cărui director a fost între anii 1941 și 1944. În septembrie 1944, a fost reintegrat la Liceul „Gh. Lazăr”, unde a lucrat până în decembrie 1945. În același timp, a lucrat la Radiodifuziunea Română. A devenit profesor la Catedra de filologie clasică a Facultății de Filosofie și Litere, pe care a condus-o până în 1964, când a fost numit șeful nou-înființatei Catedre de lingvistică generală, unde a lucrat până la pensionare (1970). În anul 1948, a fost ales membru corespondent al Academiei Române, iar în 1955 devine membru titular. Printre funcțiile de conducere, îndeplinite cu înaltă competență și răspundere, menționăm: decan al Facultății de Filologie (1954–1956), director al Editurii Academiei (1955–1974), membru fondator și președinte al Societății de Studii Clasice (1958–1988), președinte al Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte a Academiei (1974–1988). A fost redactor responsabil la o serie de publicații de specialitate: *Studii clasice* (1959–1988), *Limbă și literatură* (1965–1970), *Limba română* (1982–1988).

Din OPERA științifică – zeci de volume și sute de articole și studii, cronici și recenzii, referitoare la limbile clasice, indoeuropenistică, lingvistică generală și limba română –, amintim: *Esquisse d'une phonologie du roumain* (în colaborare cu Al. Rosetti) (1938), *Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române* (1954), *Studii de lingvistică generală* (1955 și 1960), *Fondul principal al limbii române* (1957), *Scurtă istorie a lingvisticii* (în colaborare cu Lucia Wald) (1959, 1965, 1977), *Etimologii românești* (1963), *Evoluția limbii române. Privire sintetică* (1963), *Nume de persoană* (1965), *Istoria limbii române* (coord. vol. I, *Limba latină*) (1965), *Tendențe actuale ale limbii române* (1968), *Lingvistica pe înțelesul tuturor* (1972), *Nume de locuri* (1972), *Alte etimologii românești* (1975), „*Capcanele*” limbii române (1976), *Dicționar de cuvinte călătoare* (1978), *Cuvinte înrudite* (1980), *Dicționar al greșelilor de limbă* (1982).

Acad. **Alexandru Graur**

„Capcanele“
limbii române

Ediție îngrijită de
conf. univ. dr. LIVIU GROZA

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Volum editat grație sprijinului domnului Dumitru Graur

Redactor: S. Alexandru
Coperta: Andrei Gamarț
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Emilia Ionașcu, Carmen Petrescu

Tipărit la „Accent Print“ – Suceava

© Dumitru Graur

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

GRAUR, ALEXANDRU

„Capcanele“ limbii române / acad. Alexandru Graur;
îngrijitor de ed.: Liviu Groza – București: Humanitas, 2009

ISBN 978-973-50-2566-3

I. Groza, Liviu (ed.)

811.135.1

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi Carte prin poștă: tel./fax 021/311 23 30

C.P.C.E. – C.P. 14, București

e-mail: cpp@humanitas.ro

www.libhumanitas.ro

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Această ediție reproduce integral textul lucrării „*Capcanele limbii române*”, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976. Ortografia a fost modificată în conformitate cu prevederile lucrărilor normative în vigoare. Deoarece numeroase recomandări făcute de autor nu mai sunt actuale sau chiar nu au fost vreodată acceptate ca normă generală, am considerat necesar să reproducem într-un chenar, ori de câte ori a fost nevoie, formele și precizările referitoare la scriere, pronunțare și flexiune din *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura „Univers enciclopedic”, București, 2005. Pentru sensurile unor cuvinte, explicate în același fel, am folosit *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, Editura „Univers enciclopedic”, București, 1996.

LIVIU GROZA

Notă

Îi mulțumim, pe această cale, doamnei Claudia Lungu de la Biblioteca Națională a României pentru amabilitatea de a ne fi ajutat la stabilirea unor repere bibliografice.

EDITURA

SIGLE ȘI ABREVIERI

Sigle

- DEX₂ *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, Editura „Univers enciclopedic“, București, 1998 (Academia Română, Institutul de Lingvistică din București „Iorgu Iordan“)
- DLR *Dicționarul limbii române*, Serie nouă, M –, Editura Academiei R.S.R., București, 1965 și urm. (Academia R.S.R.)
- DOOM₁ *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1982.
- DOOM₂ *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, ediția a II-a revizuită și adăugită, Univers Enciclopedic, București, 2005.
- MDN *Marele dicționar de neologisme*, Editura „Saeculum I.O.“, București, 2000 (Florin Marcu)

Abrevieri

- adj. adjectiv; adjectival
- adj. pr. adjectiv pronominal
- adv. adverb; adverbial
- conj. conjunctiv
- conjct. conjuncție
- engl. engleză
- f. feminin
- fr. franțuzism; franceză
- g.-d. genitiv-dativ
- germ. germanism; germană
- hot. hotărât
- imperf. imperfect

ind.	indicativ
it.	italienism; italiană
înv.	învechit; ieșit din uz
lat.	latinism; latină
p. ext.	prin extensiune
pl.	plural
pop.	popular
pr.	pronume; pronominal
pref.	prefix
prez.	prezent
pron.	pronunțat
reg.	regional
rus.	rusism; rusă
s.	substantiv; substantival
sg.	singular
slav.	slavonism
suf.	sufix
vb.	verb; verbal

Semne și convenții grafice folosite în DOOM₂

- ~ tildă la nivelul rândului înlocuiește un element anterior
ex.: **abandona (a ~)**
- / bară oblică înseamnă „sau“ (separă variantele)
ex.: **facsimil/facsimil**
- | bară verticală (când folosirea cratimei ar putea duce la confuzii); limita dintre silabe sau despărțirea la capăt de rând
ex.: *para|aldehydă*
- * steluță înaintea unui element; cuvinte-titlu și alte elemente nou-introduse în DOOM₂
ex.: ***acessa (a ~)**
- ! semnul exclamării înaintea unui cuvânt-titlu sau a unei reguli; modificare de normă față de DOOM₁
ex.: **!niciun**

Accentul este marcat în DOOM₂ prin sublinierea vocalei:
ex.: **dactilografie**; **a** accent secundar; **i** accent principal

Accentul este marcat în DEX₂ prin semnul [˘] pus deasupra vocalei:
ex.: **CABINÉ**T****

I. INTRODUCERE

1. Desigur, titlul cărții cere explicații: de ce capcane poate fi vorba și cui îi sunt întinse? S-a răspândit în timpul din urmă termenul „capcane“ pentru a denumi păcălelile suferite de cei care cred că cunosc bine o limbă străină, dar în realitate o stăpânesc superficial. Astfel, un român, un francez, citind un text englezesc, pot socoti că au înțeles cuvântul *eventually*, a cărui paralelă o au în limba lor proprie: rom. *eventual*, fr. *éventuel*; numai că în englezește *eventually* nu înseamnă „eventual“, adică „posibil“, ci „în cele din urmă“. Să mai adaug cazul lui *actual*, care în englezește nu are valoarea lui *actual* al nostru, a lui *actuel* al francezilor, ci înseamnă „de fapt“ (vezi exemple franceze la Victor Vascenco, *Dificultăți ale lexicului rus, elemente de semantică contrastivă*, Editura Științifică, București, 1975, p. 67).

2. Am citit în tinerețe un articol în care era lăudat, pentru bravura lui, un general român, caracterizat ca un *miles gloriosus*; autorul articolului, care se vede că avea unele cunoștințe de latină, credea că expresia citată înseamnă „soldat glorios“, în realitate traducerea exactă este „Soldatul fanfaron“ (titlul unei comedii a lui Plaut). Despre un politician de prin anii '30 se spunea că ar fi zis „să cânte muzica *a giorno*“. Mai grav este că se lasă păcăliți oameni care publică traduceri literare (vezi Dumitru Copceag, *Limba română*, XVI, 3, 1968, pp. 189–199, cu exemple din versiuni românești ale unor cărți spaniole).

3. În diferite țări, s-au publicat în ultimii ani numeroase lucrări menite să păzească pe traducători și pe vorbitori de păcălelile la care se expun când redau în limba lor expresii de felul celor citate, sau când conversează într-o limbă străină. Termenul folosit pentru a le denumi este „prieteni falși“: cuvintele ni se prezintă ca și cum le-am cunoaște bine, deci ne-ar fi prietene, dar în fapt ele ne înșală. Adevărul e că nu e vina cuvintelor, ci a vorbitorilor, care nu sunt bine informați.

4. Un articol al cunoscutului specialist sovietic R. A. Budagov (*O novâh izdaniiah tipa „Lojnâie druziia“ perevodcika*, în *Izvestiia Akademii Nauk SSSR*, XXIX, 1970, 1, pp. 65–68) ne aduce o serie de informații în materie: prima lucrare de felul discutat a apărut în Franța, în 1928; există lucrări care feresc pe cititorul francez de înțelegerea greșită a textelor italiene, spaniole; pe cel rus și pe cel englez îi apără un dicționar anglo–rus și ruso–englez apărut la Moscova sub conducerea lui V. V. Akulenko. După R. A. Budagov, problema s-ar pune în special pentru limba scrisă, unde greșelile sunt și mai dese și mai periculoase. Judecând după ce se petrece la noi, limba vorbită nu e nici pe departe mai ferită decât cea scrisă și cred că adesea greșelile din vorbire se transpun cu timpul în scris. Foarte adesea avem de-a face cu cuvinte care, în două limbi, au aceeași origine, dar au căpătat alte nuanțe în fiecare dintre cele două limbi.

5. Și la noi au apărut în ultimii ani mai multe lucrări menite să păzească de greșeli pe vorbitori, și au fost intitulate uneori, *capcane* (vezi de exemplu Andrei Bantaș și Mihai Rădulescu, *Capcanele vocabularului englez*, Editura Științifică, București, 1967). Alte lucrări similare, dar cu titlu diferit, sunt: Silvia Pandelescu, *Dificultăți ale vocabularului francez*, Editura Științifică, București, 1969; Doina Condrlea-Derer, *Dificultăți ale limbii italiene*, Editura Științifică,

București, 1973 (vezi și cartea lui Victor Vasenco, amintită mai sus).

6. Se înțelege că lucrările de tipul celor citate sunt foarte binevenite. Trebuie însă observat că greșelile de felul arătat pândesc și pe cel care se mulțumește cu folosirea limbii materne: să ținem seamă că aceasta se colorează tot timpul cu expresii împrumutate din limbi străine sau cu arhaisme și regionalisme proprii ei. Pe acestea vorbitorul adesea nu le cunoaște bine și le poate folosi greșit, fie în ce privește înțelesul, fie pronunțarea sunetelor. Aceste două tipuri de greșeli mi se par mai grave, deoarece nimeni nu este obligat să cunoască bine toate limbile străine, dar oricine trebuie să o știe bine pe a sa.

II. GREȘEALĂ ȘI CORECTITUDINE

7. Înainte de a face alte precizări, socotesc important să stabilim ce înseamnă greșeală, cum putem să o identificăm. Un punct de vedere mecanic, întâlnit adesea la persoanele mai în vârstă, este următorul: e bine așa cum s-a vorbit în trecut, tot ce s-a schimbat între timp constituie o stricare a limbii. Este o atitudine nedialectică, pentru că totul pe lume se schimbă, deci, chiar dacă nu s-ar găsi mijloace de perfecționa modul de vorbire în sine, oamenii sunt obligați să introducă neconținut modificări de limbă, măcar pentru a denumi ceea ce apare nou, iar corolarul este că, cu sau fără voie, se elimină unele elemente ale limbii din trecut, pentru că nu le mai corespunde nimic în viața de azi. Prin urmare nu orice inovație este o greșeală; aș spune chiar mai mult, marea majoritate a inovațiilor reprezintă un progres.

8. Trebuie să ținem seamă că nu contează aici atât de mult cel care inventează un nou fel de exprimare, cât cei care îl

ascultă: dacă inovația li se pare interesantă, ei o preiau (adesea, ce e drept, în mod inconștient), iar dacă nu, o nesocotesc și după puțină vreme ea dispare de la orizont. Prin urmare, în realitate inovațiile care se mențin, și care prin aceasta se dovedesc binevenite, aparțin mării mase a vorbitorilor. Nu vreau să zic că aceasta nu se poate înșela uneori (dacă ar fi așa, o lucrare ca cea de față n-ar avea nici un rost), dar în orice caz, suveran în limbă este uzul.

9. Pentru un lingvist, greșeală este orice abatere de la normele limbii, de la sistemul ei de funcționare. Prin urmare atunci când cineva transformă adjectivul *complet* în *complect* (luându-se după adjective neînrudite, dar în parte asemănătoare, ca *direct*, *perfect* etc.), comite o greșeală. Dar dacă pe încetul forma nouă se generalizează, dacă marea masă a vorbitorilor o adoptă, atunci devine „corectă“, căci bine e așa cum vorbește lumea, iar lingvistul nu mai are altceva de făcut decât să explice pe ce cale s-a produs schimbarea.

10. Câteva exemple vor ilustra ideea. În franțuzește, verbele cu infinitivul terminat în *-ir* au diverse forme (imperfectul, persoana I și a II-a plural ale prezentului etc.) cu *-iss-*, ceea ce a permis limbii române, care le-a împrumutat, să le încadreze la conjugarea I: fr. *vernir* (prez. pl. *nous vernissons*, *vous vernissez*, imperf. *je vernissais* etc.), rom. *a vernisa*. Dar avem un sufix neologic, mult folosit, *-iza*, și unii au crezut că îl recunosc și la verbele care în franțuzește aveau infinitivul în *-ir*; astfel *saisir* a devenit în gura multora *a sesiza* (în loc de *a sezisa*, cum era corect) și forma aceasta a pătruns în dicționarele normative; fr. *régir* e reprezentat de obicei în românește prin *regiza* (în loc de *regisa*), cu derivatul *regizor* (pentru *regisor*), de asemenea cu aprobarea Academiei. Cred că astăzi nimeni nu pronunță cu *s* verbe ca *abrutiza* (fr. *abrutir*), *ateriza* (fr. *atterir*), *avertiza* (fr. *avertir*), *furniza* (fr. *fournir*), *poliza* (fr. *polir*) etc. (vezi și § 83).

CUPRINS

<i>Notă asupra ediției</i>	5
<i>Sigle și abrevieri</i>	7
I. Introducere (§ 1–6)	9
II. Greșeală și corectitudine (§ 7–19)	11
III. Greșeli provocate de cunoașterea superficială a unei limbi străine (§ 20–31)	17
IV. Greșeli făcute de oameni culti (§ 32–33)	22
V. Greșeli împrumutate (§ 34–54)	23
VI. Greșeli făcute de specialiști (§ 55–66)	34
VII. Greșeli de accentuare (§ 67–77)	40
VIII. Schimbări de sunete (§ 78–89)	47
IX. Neologisme stâlcite (§ 90–91)	52
X. Etimologii populare (§ 92–108)	53
XI. Cuvinte înțelese greșit din context (§ 109–143) ...	62
XII. Cuvinte confundate cu altele (§ 144–145)	74
XIII. Termeni pretențioși (§ 146–155)	75
XIV. Cuvinte compuse (§ 156–159)	79
XV. Formații cu prefixe (§ 160–164)	81
XVI. Formații cu sufixe (§ 165–181)	84
XVII. Morfologie (§ 182–186)	90
XVIII. Între vocabular și sintaxă (§ 187–197)	93
XIX. Economie și risipă (§ 198–204)	97
XX. Redundanță (§ 205–210)	100
XXI. Pleonasme (§ 211–235)	102

XXII. Prepoziții (§ 236–243)	111
XXIII. Ordinea cuvintelor (§ 244–248)	114
XXIV. Încheiere (§ 249–250)	116
<i>Indice de cuvinte</i>	119